

Pokrof

JAARGANG 57

NUMMER 5

NOV-DEC 2010

OOSTERSE CHRISTENEN, KERKEN EN CULTUREN

- 3** *Genezende kracht van iconen*
– Piet Al †
- 6** *Eeuwige gedachtenis P. Al*
– Ton Sip
- 7** *Geest en eenheid* – abt Ward
Cortvriendt
- 8** *Vergeving – orthodoxe studie-
dag* – Paul Brenninkmeijer
- 10** *Veilig en beschut* – Wim Lamfers
- 12** *Meditatie: Christus' Geboorte*
– vader Pavel Adelgeim
- 15** *Societas Oecumenica in
Belgrado* – Geert van Dartel
- 18** *Savva-Krypetski-klooster*
– Paul Baars

Icoon van de heilige Savva Krypetski (15^e e), stichter van het gelijknamige Russisch-orthodoxe klooster bij Pskov.

- 21** *Korte berichten*
- 23** *Liturgieagenda*

Dit nummer van Pokrof is het laatste van het jaar 2010. Het afgelopen jaar is er veel gebeurd aan lief en leed. Zo is in augustus vader Piet Al overleden. Velen hebben Piet in de loop van de jaren leren kennen als inspirerend voorganger in de Byzantijnse liturgie. In deze Pokrof wordt daarom ruim aandacht geschonken aan deze bijzondere mens. Zijn kennis van de theologie van de oosterse kerken was groot. Zijn artikel in Pokrof, *Genezende kracht van iconen*, heeft hij dit jaar nog geschreven en getuigt zowel van zijn spiritualiteit als van zijn kennis. Beide waren voor Piet Al onlosmakelijk met elkaar verbonden. Ton Sip, eveneens voorganger in de Byzantijnse Liturgie, eert Piet Al met zijn bijdrage *Eeuwige gedachtenis*. Ook de woorden van abt Ward Cortvriendt, uitgesproken in de homilie tijdens de uitvaartliturgie, laten zien waar Piet voor stond.

Voorts is er in dit nummer een meditatie van vader Pavel Adelgeim over Christus' Geboorte en brengt Paul Brenninkmeijer naar aanleiding van een orthodoxe studiedag het thema vergeving onder onze aandacht. Wim Lamfers beschrijft bloemrijk een Roemeens nonnenkloostertje; Geert van Dartel doet verslag van een belangrijke bijeenkomst van de Societas Oecumenica in de Servische hoofdstad Belgrado en Paul Baars vertelt over het leven in het Russisch-orthodoxe Savva-Krypetski-klooster dat hij de afgelopen jaren enkele malen bezocht. Tot slot zijn er de korte berichten. De redactie van Pokrof wenst u veel leesplezier en alvast gezegende en inspirerende feestdagen!

Dolf Langerhuizen,
hoofdredacteur

Pokrof verschijnt vijfmaal per jaar en is een uitgave van de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord

Redactie: Paul Baars, Wil van den Bercken, Paul Brenninkmeijer, Dolf Bruinisma, Geert van Dartel, Josephien van Kessel, Dolf Langerhuizen (hoofdredacteur), Leo van Leijns (redactiesecretaris), Heleen Murre-van den Berg, Katja Tolstaja, Huub Vogelaar.

Administratie en redactiesecretariaat:
Katholieke Vereniging voor Oecumene,
Biltstraat 121, 3572 AP Utrecht, tel. 030 -
2326907, e-mail: secretariaat@oecumene.nl,
internet: <http://www.oecumene.nl/Publicaties/Pokrof>

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdragen en geven niet de mening van de redactie weer. De redactie is verantwoordelijk voor titels en tussenkopjes alsook voor foto's en hun onderschriften. Voor mogelijke onjuistheden in aankondigingen van liturgievieringen en evenementen kan de redactie niet aansprakelijk worden gesteld. De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden reacties in te korten of niet te plaatsen.

Opzeggingen dienen vóór 1 december in Utrecht te geschieden, anders wordt men verondersteld abonnee te blijven. De abonnementsprijs is €17,50, giro 5679145 (codes voor overboekingen vanuit buitenland: IBAN: NL 13 PSTB 0005679145 BIC: PSTBNL21) t.n.v. Tijdschrift Pokrof, Utrecht.
Opmaak: VANDARTEL, Oss
Drukwerk: Van Stiphout, Helmond.

De genezende kracht van Iconen

“Een goed christen gaat naar het verre klooster om in de kapel de dienst bij te wonen, en daar, uitgerekend daar, ziet hij het meisje, in gebed verzonken voor de icoon van de Heilige Maagd”.

Zo luiden de beginwoorden van een lied van het eiland Karpathos van de Dodekanesos. Deze woorden hebben me altijd ontroerd. Ze staan in een programmaboekje dat ik rond 1952 gekocht heb. Ik heb er een levendige voorstelling bij, want ik ken zo een plek die mij bijzonder dierbaar is. Het is het klooster van de Panhagia Myrtidiotissa op het eiland Kythira ten zuiden van de Peloponesos. In dat afgelegen klooster wordt een wonderdadige icoon vereerd van de Moeder Gods. Vele eeuwen geleden, wellicht in 1447, is zij op een aanwijzing van boven gevonden in een mirtenbos. Vandaar de naam: Panhagia Myrtidiotissa, de Alheilige Moeder Gods van het Mirtenbos. Het is een gekroonde Moeder Gods Hodigitria, zij die de weg wijst naar Christus. Zij is bedekt met een zilve-

Zicht op de iconostase in de Sint-Dimitrioskerk van Thessaloniki, Griekenland. (Foto: beeldbank 'Shutterstock')

ren riza, die alleen de gezichten van Jezus en Maria vrij laat. Toen de icoon gevonden werd waren de gezichten al niet meer herkenbaar en daarom heeft de icoon ook geen gelaatstrekken. Er komen hier geen drommen van mensen zoals in katholieke bedevaartplaatsen als Lourdes en Fatima. Het zijn vooral Grieken, die hier uit heel Griekenland de icoon komen vereren in de stille intimiteit van het katholikon, de Griekse naam van de hoofdkerk van het klooster. Ik sluit me graag bij hen aan. In mijn hart is altijd een verlangen naar deze heilige plaats. Daar leeft voor mij het echte Griekenland.

De andere werkelijkheid

Als ik nu mijn innerlijke beleving bij de vereering van deze icoon probeer te verwoorden, dan krijg ik steeds weer hetzelfde beeld voor ogen: ik voel me als iemand die bij een bron komt om zich te verfrissen. Maar er is een groot verschil: wanneer ik mij over de icoon

buig is het niet mijn spiegelbeeld dat ik zie. Ik ontmoet een onveranderlijk, absoluut betrouwbaar 'Tegenover'. Ik treed daarin binnen. Niet vanuit wetenschappelijke interesse of met het oog op de esthetische waarde. Ik heb deel aan de andere werkelijkheid, met heel mijn zijn, mijn bestaan.

Ik buig voor de icoon en ervaar iets dat groter is dan ik.

Ik maak het teken van het kruis voor de icoon. Ik wil door de stralingskracht van de icoon bereikt worden.

Ik raak de icoon met mijn lippen aan en kus haar.

Ik ben bereid me vol geloof en liefde met de kracht te verenigen, die vanuit deze icoon spreekt en werkt.

Ik raak de icoon met mijn voorhoofd aan en laat me door haar tekenen, als het ware een stempel opdrukken, opdat haar werking aan mij en door mij zichtbaar zal worden.

De icoon is voor mij het heilzame en genezende 'Tegenover'. Hoe meer ik opga in de aanschouwing en vereering van de icoon, des te meer word ik één met haar in haar innerlijke werkelijkheid.

Een heilzaam proces

Hoe anders is het mythologische verhaal van Narcissus. Ook hij nadert de bron. Maar hij ziet zijn eigen spiegelbeeld in het oppervlak van het water en vervalt aan zijn eigen subjectiviteit, aan de waarneming van zichzelf: "Zo ben ik. Zo ziet mijn werkelijkheid eruit". Uitgeleverd aan zijn eigen ego, raakt Narcissus zo geboid door zijn eigen spiegelbeeld, dat hij zich er zonder enige terughoudendheid in verdiept. Hij verliest zijn evenwicht, stort voorover in zijn eigen spiegelbeeld en verdrinkt erin.

Wie zich buigt voor een icoon ziet ook in een spiegel, echter een objectieve. Met de afstand van eerbied en ootmoed. In mijn liefde voor de icoon ben en blijf ik me bewust van haar onderscheiden werkelijkheid, van mijn nog niet één zijn. Deze spanning is de oorzaak van een heilzaam proces: ik zie niet mijn eigen zo-zijn, maar het beeld van wat ik moet worden. Ik zie in de icoon de

mogelijkheden van mijn leven, die in kiem reeds in mijn leven aanwezig zijn. Dit oriënteert me op de belofte van het komende, op een toekomst die goed en heilzaam zal zijn, op openheid.

Zo versta ik ook de duiding van een icoon als een venster, waardoor de hemel onder een bepaald aspect binnenschijnt in mijn aardse werkelijkheid. Het is de houding van de beschouwer, van de schouwer, die beslissend is of de grens tussen het zichtbare en onzichtbare open gaat, want dat is het wezenlijke van de icoon. Zij is een beeld dat men in geloof ervaart en dat met een niet te doven zeggingskracht het wezenlijk levende naar voren brengt.

De icoon is een 'Tegenover'. Zij leidt in de beleving van het Oosters Christendom een eigen bestaan. Ook de traditie van het icoonschilderen en de noodzakelijke wijding van de icoon benadrukken dit eigen leven van de icoon. Als men oog in oog met de icoon staat, is het de

| Panhagia Myrtidiotissa (Foto: Abdij van Berne).

icoon die het eerste naar de gelovige kijkt. Zij betekent immers levende aanwezigheid.

Bidden bij de icoon

Heeft dat ook consequenties voor ons bidden? Ik denk spontaan dat dit het geval is. Hoewel de icoon een ‘Tegenover’ is, is het geen object. Wij bidden niet zozeer tót de heilige, die op de icoon staat afgebeeld, maar het is een gebed mét de heilige. Er is een interactie tussen de icoon en mij. De icoon zelf, die deelt in de sacramentele realiteit, is bron van genade. Het is niet zoals in de Westerse beleving, dat ik via het beeld naar de heilige ga. In de vroomheid van het Westen blijft het beeld, de afbeelding, een geleider. Het beeldje van Peerke Donders heeft geen eigen leven maar roept hem in herinnering en brengt me dicht bij hem.

Vanwege de kracht die de icoon uitstraalt zal het gebed bij de icoon vaak een gebed in stilte zijn. Je hebt geen omhaal van woorden nodig, want de icoon kent onze vreugden en zorgen. Dat wil niet zeggen dat er geen officiële uitvoerige gebeden zijn tot de heiligen. In het orthodoxe Molivoslov, het Gebedenboek, staan minstens achtentwintig vaak zeer uitvoerige gebeden tot de Moeder Gods. Een gebed bij de icoon van “Maria, het niet verbrandende braambos”; een gebed tot de “Iberische Godsmoeder”; een gebed bij de icoon van “de Moeder Gods van Kazan” en ga zo maar door. Het zijn bloemrijke teksten, die op het feest van de icoon worden gebeden en gezongen en waarbij de gehele geloofsgemeenschap aanwezig is. De mooiste daarvan is de Akathistos Hymnos, de hymne die staande gezongen wordt. Hij wordt verdeeld over de vrijdagen van de Grote Vasten, maar op de vrijdag vóór Palmzondag wordt hij in zijn geheel gebeden en gezongen. Deze hymne neemt een grote plaats in in de vroomheid van de gelovigen en wordt ervaren als een bron van diepe vreugde.

Daarnaast is er het stille gebed van de gelovi-

gen bij de iconen. Het gaat altijd gepaard met het opsteken van een kaarsje bij de icoon waarvoor men stilstaat.

Griekse mensen doen dat wat vluchtiger, maar nooit oneerbiedig. Mensen van Slavische afkomst doen dat wellicht wat bewuster. Een paar jaar geleden was ik in de kathedraal van de Heilige Wolodymyr (Wladimir) te Kiev. Ik zag hoe de mensen, ouderen en jongeren, diep bogen voor de iconen en ze met een kus vereerden. Dan stonden zij minutenlang roerloos stil voor de icoon en lieten de gezeneerde kracht op zich inwerken. Iedere icoon is immers wonderdadig en brengt rust in de benauwenis van het mensenhart.

Soms wordt het spreken van de icoon nog versterkt door de tekst die op het geopende evangelieboek staat. Op vele iconen van de Pantokrator, de Albeheerser, houdt Jezus ons zijn bemoedigende en geruststellende woorden voor: “Komt allen tot Mij die uitgeput zijt en onder lasten gebukt, en Ik zal u rust en verlichting schenken. Neemt mijn juk op uw schouders en leert van Mij: Ik ben zachtmoedig en nederig van hart; en gij zult rust vinden voor uw zielen, want mijn juk is zacht en mijn last is licht” (Mt 11,28-30).

Hier mag ons hart stil worden. We hoeven onze zorgen en onze nood niet uiteen te zetten. Maar met een woord van de apostel Petrus uit het Johannesevangelie (21,17) mogen wij vol vertrouwen zeggen: “Heer, Gij weet alles; Gij weet dat ik U bemin”.

Piet Al †

Piet Al was norbertijn, emeritus-abt en voorganger in de Byzantijnse liturgie

Met dank aan *Berne*, het Nederlandstalige blad van de norbertijnen, waarin dit artikel verscheen op 15 juni jl., in jaargang 2011, nummer 3, met het thema ‘Bidden’.

Icoontentoonstellingen

Kampen - Tot en met 29 januari 2011: Tijdelijke tentoonstelling ‘Ethiopische Ikonen, kleurrijke parels’ in Ikonenmuseum Kampen, Buiten Nieuwstraat 2, 8261AV Kampen, tel. 038-3858483, info@alexanderstichting.nl www.ikonemuseumkampen.nl. Open: di-wo (13-17 u), do-za (10-17 u), maar niet op feestdagen.

Heiloo - 19 december 2010 -9 januari 2011: Grote kerstexpositie van 80 iconen (met verkoop), van de

hand van mevr Gury Brantjes (Limmen), die al 35 jaar iconen schildert. In kapel van GGZ (voorheen Willibrord), Kennemerstraatweg 464 te Heiloo, dagelijks 13.30-17.00 uur (niet op 24 dec). Toegang gratis (niet tijdens concert, 26 december). Op zondag 26 december, Tweede Kerstdag, om 14.30 u kerstconcert door het Noord-Hollands Byzantijns Mannenkoor, waarvoor kaarten beschikbaar à €10 zijn tijdens de openingstijden van de tentoonstelling.

Eeuwige Gedachtenis: Piet Al (1937-2010)

Op 22 augustus jl. is emeritus-abt en celebrant van de Byzantijnse liturgie Piet Al in de Abdij van Berne te Heeswijk overleden. Op 14 juli jl. werd Piet getroffen door een groot herseninfarct. Spoedig erna werd een dodelijke onbehandelbare ziekte geconstateerd. Behalve als norbertijn hebben velen Piet leren kennen als celebrant van de Byzantijnse ritus.

Wie Piet Al gekend heeft, weet welke eigenschap hem het meest kenmerkte. Piet was in alle opzichten een irenische en bedachtzame man. Geboren in Den Haag in 1937 trad hij op 17 september 1955 in bij de Abdij van Berne, waar hij achtereenvolgens zijn eeuwige gelofte aflegde en later, op 16 juli 1961, zijn priesterwijding ontving. Daarna heeft Piet in Rome Oosterse Theologie gestudeerd. Later promoveerde hij tot doctor in de kerkgeschiedenis.

In 1968 trad hij aan als bestuurslid van het Apostolaat voor de Oosterse Kerken. Als zodanig ging hij ook voor in de Byzantijnse liturgie. Daarnaast heeft hij een grote betekenis gehad voor de abdij. Later zou hij gekozen worden tot abt en op 2 februari 2001 de abtswijding ontvangen. Zijn kloosternaam Simplicius, die hij overigens nooit gebruikte, deed hij door zijn eenvoud en toegankelijkheid eer aan. Piet was altijd zichzelf: warm, belangstellend en bedachtzaam. De liturgie was voor hem bron van leven. Ook na zijn abtswijding zou hij, zover het hem mogelijk was, de Liturgie blijven celebreren. Wat altijd opviel was dat Piet in zijn preken mensen kon meevoeren naar een inzicht van zowel historische verbondenheid, alsook naar een spirituele diepte die verbindt.

Preken deed hij altijd uit zijn hoofd. Zijn kennis van de kerkvaders en de Byzantijnse traditie was veelal een bron van genot. Naast dit alles was hij op vele fronten verbonden met de abdij, de organisatie en het besturen van de Orde.

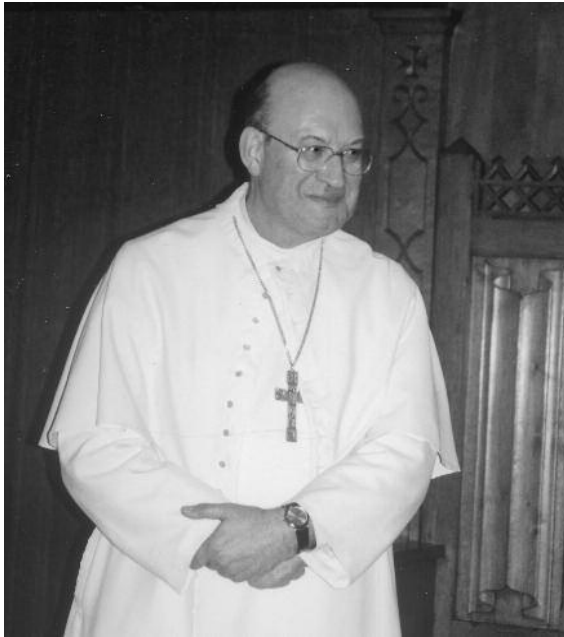
Piet was een man die hechtte aan de traditie maar ook oog had voor de eigenheid van onze tijd. In die zin was hij open en tolerant. Als iets niet ging zoals bedoeld, dan was zijn vaste opmerking: Als het niet gaat zoals het moet, dan moet het maar zoals het gaat. Zijn passie lag bij de oecumene. Hij was bestuurslid van de Katholieke Vereniging voor Oecumene en behartigde daar de portefeuille van de oecumene met het christelijke Oosten. Daarnaast was hij ook bestuurslid van de Bisschoppelijke Commissie voor de Oecumene. Zijn passie voor de oecumene bleek duidelijk in zijn wapenschild en spreuk: Opdat allen één zijn (naar Joh. 17,12). Piet Al werd in 1976 officieel benoemd tot pastor voor de Oekraïense katholieken in Nederland en België. Met al zijn eruditie en kennis was en bleef Piet zeer bescheiden, ook na zijn wijding tot abt. Sturend leiding geven was hem niet op het lijf geschreven. Hij was er gewoon. In alle bescheidenheid was zijn aanwezigheid merkbaar. Hij heeft veel invloed genomen juist door zijn typische wijze van doen op vele mensen en situaties.

Persoonlijk heb ik Piet leren kennen in 1982 bij de liturgievieringen in de H. Landstichting te Nijmegen. Samen met pater Gillis Doene celebreeerde Piet regelmatig met het Nijmeegs Byzantijns Koor de Liturgie. Ook wanneer de Byzantijnse koren van Utrecht en Tilburg de Liturgie zongen was Piet zeer regelmatig celebrant. Van het Utrechts Byzantijns Koor was hij ook geestelijk adviseur en erelid. We zullen in Piet een minzame en betrokken voorganger, collega en vriend missen.

Moge hij in vrede rusten en geborgen zijn in Gods eeuwige Liefde.

Ton Sip

Ton Sip is priester en voorganger in de katholieke Byzantijnse liturgie

*Piet Al †, norbertijn,
emeritus-abt en voor-
ganger in de
Byzantijnse liturgie.
(Foto: Abdij van
Berne)*

Geest en Eenheid

In de homilie bij de uitvaart van Piet Al refereerde zijn abt, Ward Cortvriendt, aan Piets ruimhartige geloofsovertuiging en grote historische kennis: “Het bracht hem wellicht ook dichterbij de Geest, die waait en leeft en vormen zoekt.” Geest had bij Piet Al alles met eenheid te maken. Niet voor niets sprak abt Cortvriendt over “die fundamentele levenseenheid, die ook de Geest van liefde is en de band van een alles- en allen omvattende vrede [waarin] Piet nu [mag] delen.” Over die band van Geest en eenheid bij Piet Al, hieronder enkele citaten uit de homilie.

“Piet was een uitgesproken pneumaticus. De Geest scheidt eenheid, de vorm verdeelt. Wil je op zoek naar eenheid, dan moet je gericht zijn op de Geest die aan de vorm ten grondslag ligt. Het is dezelfde Geest die spreekt in vele talen, die zich uitdrukt in verschillende vormen en door de bewegingen van de tijd heen. Dat is de

fundamentele eenheid. Als je strak vasthoudt aan de vorm vind je de eenheid niet. Aan zijn kerkvisie en zijn beleving van wat kerk zijn is, ligt die stuwende van de Geest ook ten grondslag. De fundamentele eenheid van de Vader en de Zoon en de leerlingen is de basis voor kerk zijn. Die eenheid komt voort uit de Geest en het is die eenheid die wordt gevierd in de goddelijke liturgie en die erin tot uitdrukking komt. Tijdens de liturgie wordt in de Geest al gevierd wat in de hemel zal zijn.” [...]

“Toen Piet abt werd, koos hij, geheel in lijn met het voorgaande, voor de wapenspreuk ‘dat allen één zijn’. Daarmee doelend op de fundamentele eenheid in de Geest van Christus en diens kerken, maar ook op zijn grote verlangen naar de beleving van die eenheid binnen de plaatselijke kerk en de kerk van Berne. Herhaaldelijk riep hij ons op de geest van eenheid te bewaren, geroepen als wij zijn tot eenzelfde hoop en verbonden door dezelfde roeping. Ik denk dan ook dat hij leed onder het gebrek aan eenheid op de verschillende fronten van kerkbeleving en de onwil elkaar in de Geest te verstaan.”

Ward Cortvriendt opraem, Abt van Berne

‘Vergeving is heling, maar dat kost tijd’

Vergiffenis en verzoening op orthodoxe studiedag

Op zaterdag 23 oktober was er in de Russische Orthodoxe Kerk van de H. Nicolaas te Amsterdam een studiedag, georganiseerd door de Orthodox Peace Fellowship. Deze organisatie van orthodoxe gelovigen probeert het evangelie toe te passen bij allerlei conflictsituaties. Er waren twee Britse

inleiders. Metropoliet Kallistos Ware van Diokleia sprak over vergeving. De nieuwe gasthoogleraar in Amsterdam voor patristiek en Byzantijnse studies Andrew Louth toonde aan hoe de christenen uit de eerste eeuwen ons kunnen inspireren bij onze houding als christenen levend in een gesecculariseerde tijd.

Metropoliet Kallistos vertelde over een Grieks-orthodox priester die in de Tweede Wereldoorlog, door acties van de Duitse bezetters en daarna tijdens de Griekse burgeroorlog door de communisten zijn kinderen op een gruwelijke wijze had verloren. Deze priester sprak over de noodzaak van vergeving. Iemand merkte op: “Deze man is werkelijk vrij”. Bij grote menselijke conflicten, zoals tussen Israël en de Palestijnen, is de enige uitweg: dat men elkaar over en weer kan vergeven. Paus Benedictus XVI ziet vergeving als de enige kans om de crisis in

Metropoliet Kallistos Ware uit Engeland tijdens zijn voordracht voor de bijeenkomst van de Orthodox Peace Fellowship. (Foto: J. Forest)

de kerk te overwinnen. Vergeving maakt vrij. Maar hoe moeilijk is het om te vergeven!

Vergevingszondag

Bij het ritueel tijdens de orthodoxe Vespers op de zondagavond waarop de Grote Vasten begint vragen de kerkgangers vergeving aan de priester en aan elkaar. De priester staat hierbij niet op een verhoging. Dit is een werkelijk nieuw begin. Het punt is dat wij elkaar over en weer wérkelijk vergeven. Maar toch is vergeving een goddelijke act. We kunnen slechts vergeven omdat Gods ons vergeeft. Christus zegt: Heb je vijanden lief, bid voor je vervolgers. Vergeef ons onze overtredingen zoals wij onze schuldenaars vergeven.

Herinneren wat is gebeurd

Aartsbisschop Desmond Tutu benadrukte dat je niet kan minimaliseren wat je is aangedaan.

Er zijn dingen die niet vergeten mogen worden. Zoals de genocide op de Armeniërs en de Holocaust van het Joodse volk. Maar hoe wordt dit herinnerd? Men zal het verleden herinneren, echter zonder erdoor gevangen te blijven. Herinneringen kunnen niet weggedrukt worden, maar langzaam zal men kunnen toegroeien naar een herinnering met bereidheid tot verzoening in het hart. Wat blijft er over in het hart? Een geest van haat of een geest van liefde en vrede?

‘Zoals wij onze schuldenaars vergeven’

Deze bede uit het Onze Vader is een riskant gebed. Eigenlijk zeggen we tegen God: vergeef ons niet, als wij elkaar niet vergeven. Hier vragen wij aan God om ons te imiteren, terwijl meestal het omgekeerde het geval is! Toch is vergeving tegelijk een werk van God. Het blijft een genadevolle goddelijke daad, we kunnen vergeving niet claimen. En er is een enorm groot verschil tussen de vergeving door God en die van ons mensen; denk aan de parabel van Jezus: de knecht aan wie een schuld van tienduizend talenten wordt kwijtgescholden, weigert de schuld van een klein bedrag kwijt te schelden. God klopt bij ons aan de deur, wij hebben slechts open te doen. Als wij onze harten sluiten voor anderen, sluiten we ons hart voor God, en sluiten we onszelf af voor de werkelijkheid van de liefde. Als we de ander niet vergeven kan God niet bij ons binnenkomen.

Heling kost tijd

Vergeving is heling, maar heling kost tijd. Metropoliet Kallistos benadrukte dat vergeving een wederzijds gebeuren is: van vergeving geven en van vergeving ontvangen. Hiervoor is het belangrijk dat dit op het juiste moment gebeurt. Beide partijen moeten er aan toe zijn. Veel verzoeningen stranden als men wel bereid is om te vergeven, maar niet om vergeving te aanvaarden. Men moet ook zichzelf kunnen vergeven! Judas benam zich het leven omdat hij zichzelf niet kon vergeven. Van groot belang is hier het gebed. In het gebed groeit het verlangen om te kunnen vergeven. In het gebed kunnen wij zeggen: “God, ik zou willen vergeven, maar help mij bij mijn gebrek om te kunnen vergeven”.

Vrijheid van een nieuwe lente

Het is in Griekenland de gewoonte om op de maandag na Vergevingszondag in de open lucht een picknick te houden. De Grote Vasten

begint. Het is de tijd van een geestelijke lente, tijd voor frisse lucht. Als we tot vergeving in staat zijn komen we in een vrije ruimte van hoop en vreugde.

Slachtoffers misbruik

Tijdens de discussie werd geopperd dat de pijn om wat is aangedaan een hele grote wond kan veroorzaken. Denk aan de slachtoffers van seksueel misbruik, vooral als dit nog kinderen waren. En zeker als de daders niet lijken te beseffen wat zij hebben aangericht, of als hun de hand boven het hoofd is gehouden. Hier is allereerst van belang dat erkend wordt wat er is gebeurd. Dit is een eis van gerechtigheid. Metropoliet Kallistos erkent: vaak is er geen wederkerigheid, als de daders hun misdaden niet echt erkennen, of als zij reeds overleden zijn. Maar het is ook niet goed om te zeggen: “de slachtoffers eisen gerechtigheid, vergeving is niet aan de orde”. Vergeving geeft uiteindelijk de verlossing, maar vergeving is wel een mysterievol proces, waarin God een kans wil krijgen.

Leven in een wereld die ons niet begrijpt

Na de pauze vertelde vader Andrew Louth over de christenen uit de eerste eeuwen die zich moesten verweren tegen de vijandige houding in de Romeinse wereld. Hun weigering om mee te doen aan het offeren aan de goden, werd gezien als staatsondermijnd. Deze offers waren immers de garantie dat de samenleving door de goden beschermd werd. Toch benadrukten de christenen dat zij goede staatsburgers wilden zijn. Ze verdedigden zich tegen de beschuldigingen van kannibalisme en immoraliteit. En probeerden juist door een moreel hoogstaand leven te bewijzen wie zij werkelijk waren. Tegen het verwijt dat christenen niet in de goden van de heidense religie geloofden, en daarom atheïsten genoemd werden, tonen zij aan echt in God te geloven. Zij wezen op heidense filosofen die erkennen dat God één is. Zij nemen niet de houding aan van: “wij alleen hebben de waarheid, punt uit”. Nee, de goddelijke Logos heeft overal zaden van waarheid gezaaid.

Kallistos Ware vulde aan: dit laatste is van belang voor onze tijd! Wij moeten in gesprek blijven met de moderne wereld en erkennen wat er aan waarheid ook bij anderen te vinden is.

Paul Brenninkmeijer

Veilig en beschut

Bezoek aan een nonnenkloostertje in Roemenië

De Weesper predikant dr. W.J. Lamfers is niet alleen gespecialiseerd in de Duitse lutherse theoloog Dietrich Bonhoeffer. Hij houdt zich ook al jaren bezig met de Orthodoxe Kerk van Roemenië, een land waar hij ooit een deel van zijn theologiestudie deed. Hij onderhoudt al sinds 1973 contacten met deze orthodoxen. Ook weet hij goed de weg in de Roemeens-orthodoxe kloosters. Over het monnikendom in Roemenië verscheen, naast een aantal artikelen, vorig jaar van zijn hand het boek *Stilte en eenvoud. Orthodox kloosterleven in Roemenië* (Delft 2009, ISBN 9879059723115). Hij schreef al eerder ook in Pokrof over het Roemeens-orthodoxe christendom. Hieronder een impressie over een kloostertje van monialen.

Kerk (links) en woning van de priester van de skit Jgheaburi.

Op het licht glooiende veld in Stoenesti (provincie Vâlcea) wordt de oogst binnengehaald. Opeens zien wij naast een steil naar beneden lopende helling het doel van de reis liggen; een 'skit', Jghiaburi geheten, een kloostertje waar slechts vijf nonnen en een jonge priester wonen. In de diepte hoort men een beekje stromen.

Via een paadje wordt de afdaling voortgezet. De bisschop, tot wiens gezelschap wij behoren, kan daarbij goed gebruik maken van zijn staf. Vanaf een over de beek gelegde plank, die als bruggetje dienst doet, zien wij een kerkje opdoemen; even later twee gebouwen, die in vele opzichten op oude Roemeense boerenwoningen lijken. Dat is het hele klooster.

Hartelijke ontvangst

Op de smalle houten veranda worden wij hartelijk ontvangen door de abdis. Enkele nonnen, die eveneens op leeftijd zijn en hier al tientallen

jaren leven, stromen toe. Zij zitten op een krukje, want ruimte voor stoelen is er niet. Bezoek komt hier zelden, bezoek van de bisschop is een hele eer. De enige zorg van de abdis is niet de zichtbare armoede - daar is men aan gewend -, maar de vraag wie hier de traditie zullen voortzetten. Hoe zal het er hier over tien jaar uitzien?

Eén non wordt ons als dichteres voorgesteld. Zij declameert haar gedichten en zingt haar geloofsliederen. Nel Benschop is overal en volksvroomheid is in Roemenië wijd verspreid. Wij gebruiken een eenvoudige maaltijd in een kamer met muren van leem en een laag plafond. Roemenen waren tot voor kort niet groot vanwege systematische ondervoeding. De priester vertelt over zijn bezoek aan de 'Tuin van de Moeder Gods', de Athos. Het verblijf op die heilige berg heeft diepe indruk gemaakt. Waarom hij uitgerekend naar dit afgelegen kloostertje is gekomen? 'Kijk om u heen en ontdek wat voor een paradijs het hier is'. Dat ik protestant ben, dat zal wel. Wat dat is, weet men niet. Iedereen is toch orthodox? 'Dat is zo'n mooi geloof!' Men is er, zoals de meeste Roemenen, van overtuigd dat Jezus ook orthodox was en zeker geen Jood.

Eenvoud

De abdis laat ons de paar kamers en de keuken zien waarin men huist. Wie comfort zoekt moet hier niet wezen: koud water komt uit een

bron, enkele tegelkachels zorgen 's winters voor voldoende warmte, men kookt op een lemen oven, de was doet men in de beek en men leeft van de tuin. Rond de tuin staat een hekwerk van houten palen en gaas om de beren en wolven op afstand te houden, die 's winters op zoek gaan naar voedsel. Dan is men vier maanden van de buitenwereld afgesloten.

De stemming is uitgelaten: men kan het goed met elkaar vinden en leeft bij de vreugde van het geloof. Trots neemt men ons via een tuin vol bloemen en groenten mee naar de bijna twee eeuwen oude kerk, die zoals in veel kloosters in Roemenië niet groot is. De vormgeving van de muurschilderingen en de iconen in 'Byzantijnse' stijl wijzen op sterke invloed van de volkskunst. De akoestiek blijkt goed te zijn, wanneer de nonnen een gezang aanheffen.

In het huisje tegenover het kerkje woont de priester. De woonkamer is tevens slaapkamer, zoals in zoveel huisjes op het Roemeense platteland. Op tafel ligt een gebedenboek. Kloosterlingen lezen bij voorkeur Psalmen, gebedenboeken en heiligenlevens, geen theologie. Wetenschap is te moeilijk en kan een bedreiging vormen voor een oprecht geloof.

Afscheid en terugkeer

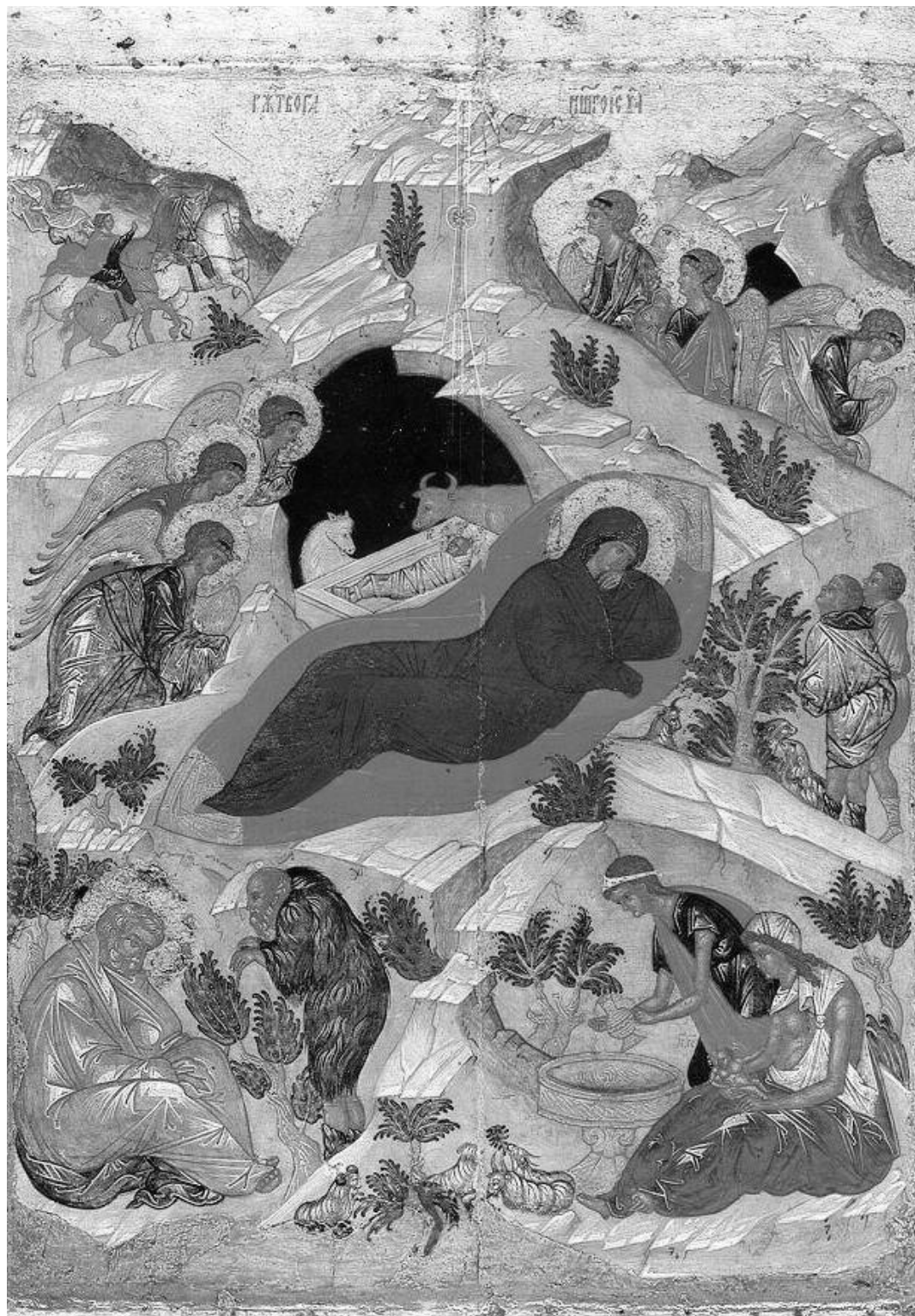
Als wij de smalle kloof uit klimmen klinkt het vol overgave gezongen kloosterlied ons na. Geroerd gaan wij verder, naar een groot klooster in de buurt.

Twee jaar later en de nodige brieven verder zijn wij hier weer. Er is iets opmerkelijks gebeurd: in het 'skit' wonen nu ook jonge novicen, afkomstig uit vrome gezinnen op het platteland. Spontaan gekomen, omdat de rust en de eenvoud aanspraken. 'Het is hier net als thuis, op het dorp. Niet allemaal zo gehaast en lawaaiig als in de stad'. Oud en jong kunnen goed met elkaar overweg. Ieder heeft een eigen taak en vele handen maken licht werk, ook al zijn werkzaamheden zonder moderne hulpmiddelen vaak zwaar. Een eeuwenoude traditie wordt dankbaar voortgezet. De abdis glimlacht tevreden. Gods goedheid is groot, van geslacht tot geslacht.

| Een deel van de kloostergebouwen van de skit Jgheaburi.

Wim Lamfers

Icon Geboorte van Christus, Russisch, School van Moskou (misschien leerling van Andrej Rublov), kort na 1400 nC, uit Zvenigorod, thans in Tretyakov Gallerie (Moskou).

Kerstmis

De Geboorte van Christus

We zijn vandaag bijeen gekomen om de geboorte van Christus te vieren. Wat is de betekenis van deze gebeurtenis? Dat is: God kwam tot ons. Laten we nadenken over deze woorden. Wanneer wij bezoek krijgen van iemand van wie we houden, brengt dat blijdschap in ons huis: de blijdschap van de aanwezigheid, van de ontmoeting. Nu komt God tot ons in de gedaante van een mens. Die gebeurtenis is van onschatbare waarde. Niemand van ons is waardig dit grote geheim te ontvangen.

Hij kwam niet naar ons opdat Hij door ons geroemd zou worden, maar om te sterven. Hij gaf ons eeuwig leven door zijn dood op het kruis. Zijn geboorte is verbonden met zijn dood, niet met eer, maar met vernedering. God, die alles beheerst en alles omvat, wordt geboren in een diepe grot, als een kleine baby omringd door het vee. De engelen groeten Hem, maar op een voor mensen geheimzinnige wijze. Zo wordt de onbeperkte grootheid van God openbaar volgens het getuigenis van de apostelen.

Wie wisten ervan? De evangelist vertelt dat er herders in de buurt waren. Ze zagen plotseling een groot licht en een schare engelen zong voor hen een lied: 'Eer aan God in den hoge en vrede op aarde aan de mensen die Hij liefheeft.' De herders hebben tegen elkaar gezegd: 'Laten we gaan kijken!' Ze gingen naar de grot, vonden de Nieuwgeborene en knielden voor Hem.

In het Verre Oosten ontbrandde een ster. En de wijzen, die heel hun leven boeken bestudeerd hadden, hebben die ster herkend als een teken dat de Grote Koning verschenen was. Ze hebben meteen hun spullen gepakt en zijn afgereisd om de Koning te begroeten. Zo werd de Nieuwe Koning begroet door ongeletterde herders en tegelijk door zeer geleerde wijzen. Maar te zelfder tijd smeedde Herodes een plan om alle Joodse kinderen in die nacht te doden.

Waar waren alle andere inwoners van Jeruzalem die nacht? Ze hadden zich eenvoudig verslapen. Ze wisten niet wat er met de herders en de wijzen gebeurd was. Ze lagen te slapen tijdens de meest belangrijke gebeurtenis van de geschiedenis, waarover de profeten al hadden gesproken. Die hadden al gewaarschuwd: "Weest waakzaam, want uit een jonge vrouw zal een Kind geboren worden, die zal heten: Immanuel". Dat betekent: God met ons.

God openbaarde zich niet alleen in deze nacht aan de herders en de wijzen. Hij kan zich altijd openbaren en aan iedereen. Een persoon die zich er steeds verder in verdiept, wordt meer en meer omgevormd tot het beeld van God. Zo werden in 2000 jaar mensengeschiedenis mensen vaker verlicht. Ze namen het Goddelijk Woord aan en zochten een menselijke verhouding tot Hem. Er waren ook altijd mensen, die net als Herodes Christus wilden doden, alsook het geloof in Christus. Ze vernielden de menselijke verhoudingen. Maar de meeste mensen bleven onverschillig voor de boodschap van de engel. God kan hen niet bereiken. Het Evangelie heeft hen niet opgewekt tot een nieuw leven. Ze leefden verder, alsof er niets gebeurd was.

Deze drie reacties zien we ook in onszelf. Soms komen heldere gevoelens op, die ons oproepen God te aanbidden. Soms krijgen wij wijze gedachten over God en over de betekenis van ons leven. Maar soms wordt ons hart veroverd door kwaadheid, jaloezie en gierigheid. Deze gevoelens jagen alles uit ons hart weg wat God daarin uitgezaaid heeft. Dan bevindt God zich niet meer in ons hart en wordt heel de aarde verduisterd, behalve die ene verholde grot.

Soms worden we bezocht door melancholie en onverschilligheid. Dat is de grootste ramp, die ons kan treffen. We worden onverschillig ten opzichte van het hogere: liefde, goedheid en schoonheid. Deze onverschilligheid draagt in zich de geestelijke dood. Ons lichaam leeft nog wel, maar ons hart is verkild. Ons hart verliest het vermogen om mee te leven en mee te voelen met anderen. We gaan onze verantwoordelijkheid uit de weg. We verliezen het vermogen om te houden van de mensen die ons het meest dierbaar zijn, het meest waardevolle van ons leven: onze ouders, kinderen, man of vrouw en onze vrienden.

Wanneer je het koud hebt, kun je nog altijd verwarmd worden. Maar onverschilligheid is erger. De Apokalyps beschrijft die situatie als volgt: "Je bent niet koud, je bent niet warm". Weet u, een kenmerk van sommige zware psychische ziektes is de afwezigheid van medelijden met de pijn van iemand anders. Men ziet een mens die pijn lijdt, maar leeft niet mee.

We herdenken vandaag dat God ons verschenen is. We vieren het feest dat God met ons is. Hij is hier en nu aanwezig ook in de storm van zware tijden. Dat is een blij geheim, dat we ook in barre tijden niet mogen verliezen. Het belangrijkste is dat wij onszelf niet verliezen, want dan heeft God geen plek meer waar Hij wonen kan. Dan heeft God niet meer de mogelijkheid in ons geboren te worden. Dan worden we onverschillig. Laten we ons gevoel levend houden voor het Goddelijke en het menselijke, opdat we kunnen antwoorden wanneer mensen of God een beroep op ons doen.

vader Pavel Adelgeim

*Vader Pavel Adelgeim is orthodox aartspriester te Pskov, Rusland.
Deze kersttekst is genomen uit zijn verzameling preken en vertaald door P. Baars.*

Societas Oecumenica te gast in Belgrado

Servische Orthodoxe Kerk kiest voor hernieuwing van oecumenische contacten

Afgelopen zomer, eind augustus jl., hield de internationale Societas Oecumenica (= Lat. 'oecumenisch genootschap') een bijeenkomst in Belgrado, de hoofdstad van Servië (zie kader). Gastheer was de Servische Orthodoxe Kerk. Daarmee gaf deze kerk een visitekaartje af van de oecumenische gezindheid die zij nastreeft. Maar tevens gaf een belangrijk segment van de internationale oecumene in de gedaante van deze Societas Oecumenica een signaal af dat het de Servische Orthodoxe Kerk van harte binnen de beweging naar eenheid onder de christenen insluit. Geert van Dartel, die zich jarenlang bezig heeft gehouden met de Kerk van Servië, was deze zomer in Belgrado.

Langzaam, heel langzaam kruipt de trein onder gepiep en gekraak het station van Belgrado binnen. Veertien jaar geleden, kort na de oor-

Leden van de Societas Oecumenica in de straten van Novi Sad, samen met bisschop Irinej van Novi Sad, die tegelijkertijd ook deken is van de Orthodoxe Theologische Faculteit te Belgrado.

log in Bosnië (maart 1992 – november 1995), was ik voor het laatst in Belgrado. Er is veel veranderd. Belgrado is een levendige stad, die na alle oorlogsgeweld op de Balkan het normale rit-

Onder het motto 'Eenheid als uitdaging voor missie' werd van 26 tot 31 augustus in Belgrado de 16^e consultatie van de Societas Oecumenica gehouden. Dit Europees theologisch genootschap werd opgericht in 1978 ten behoeve van de bevordering van oecumenisch onderzoek. De leden bestaan uit universitaire en oecumenische instituten en uit individuele theologen die op oecumenisch gebied werkzaam zijn.

Tweejaarlijks wordt er een consultatie gehouden. Deze vond dit keer op uitnodiging van de Servische Orthodoxe Kerk plaats in Belgrado aan de orthodoxe theologische faculteit. Het thema 'Eenheid als uitdaging voor missie' was ingegeven door het eeuwfeest van de Wereldzendingconferentie in Edinburgh in 1910. Zo'n 80 theologen namen aan de consultatie deel.

De teksten van de consultatie worden gepubliceerd door de Societas Oecumenica.

Voor meer informatie zie:

<http://www.societasoecumenica.net/>

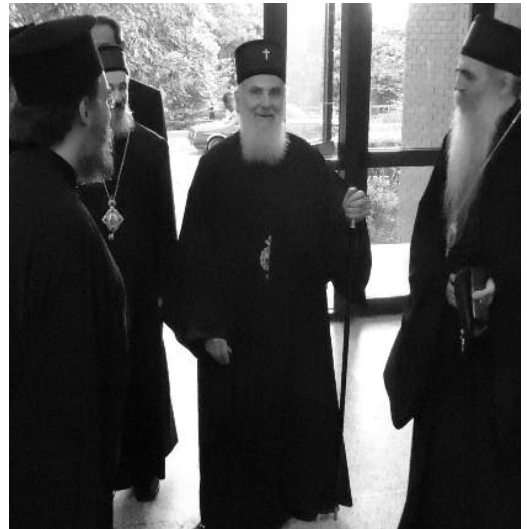
me weer heeft gevonden. Maar ook een stad met oorlogstrauma's. Tijdens een toer door de stad komen we langs de in 1999 door NAVO-bombardementen verwoeste regeringsgebouwen. De oorlogsschade is nog steeds niet weggeruimd. Het wordt hoog tijd om dat aan te pakken. Met spanning heb ik uitgezien naar deze consultatie vanwege het belang van het thema, maar misschien nog wel meer vanwege de plaats van handeling.

Orthodoxe faculteit

De consultatie vindt plaats in de collegezalen van de orthodoxe Theologische Faculteit, die sinds de jaren '90 van de vorige eeuw weer onderdeel uitmaakt van de Universiteit van Belgrado. Dankzij bisschop Irinej (Bulović) van Novi Sad, tevens de decaan van de faculteit, kan de consultatie van de *Societas Oecumenica* hier plaatsvinden. Bij de opening is tot veler verrassing ook de Servische patriarch Irinej (Gavrilović) aanwezig, die in een korte toespraak het belang van eenheid onderstreept en zijn zegen aan de bijeenkomst geeft.

Omgaan met herinneringen

Het jubileum van Edinburg 1910 en de reflectie op de vraag wat missie in onze tijd betekent is het centrale thema van deze bijeenkomst. Het staat ver af van de verwickelingen op de Balkan in de voorbije eeuw. De bijeenkomst begint misschien daarom met een sessie over de omgang met herinneringen en de missie van de kerken op de Balkan. De aan de Universiteit van Yale (VS) docerende Kroatische theoloog en filosoof Myroslav Volf (anglicaan) heeft zich vele jaren uitvoerig beziggehouden met de complexe collectieve herinneringen die voor de volkeren op de Balkan meer een last dan een vreugde zijn. De centrale vraag die hij in het licht van het christelijk geloven thematiseert is: *Hoe kunnen we op een goede manier herinneren en gedenken?* Een op dood en verrijzenis van Christus geïnspireerd herinneren bevrijdt ons volgens Volf uit de maalstroom van de geschiedenis. Want de toekomst wordt niet helemaal bepaald door het verleden. De dood van Christus is een gebeuren van verzoening. Dat zou een maatstaf voor onze wijze van herinneren en de omgang met de ander moeten en kunnen zijn. De Duitse theoloog Thomas Bremer

Patriarch Irinej (midden) en bisschop Irinej (r.) komen aan op Faculteit van Orthodoxe Kerken in Belgrado en staan op het punt de conferentie te openen.

(rooms-katholiek) geeft daarna een genuanceerde terugblik op de opstelling van de katholieke en orthodoxe Kerken tijdens de oorlogen in de jaren '90. Hij toont veel respect voor de pogingen van de leiders van de Kerken om de oecumenische relaties zelfs in oorlogstijd te onderhouden en waarschuwde buitenstaanders voor al te gemakkelijke oordelen. De Servische priester en theoloog Radovan Bigović¹ (orthodox) vergelijkt in zijn lezing het westerse en het orthodoxe concept van herinneren en gedenken. De westerse cultuur typeert hij met beroep op J.B. Metz (Duits rk theoloog, * 1928) als 'een cultuur van het vergeten'. Hierin is het individualisme de norm geworden. De oosterse, orthodoxe wijze van gedenken vindt zijn uitgangspunt in de overlevering van de Kerk en gaat primair van God uit en is op God gericht. De liturgie is bij uitstek herinnering, *anamnese*. Het gaat in de liturgie om het geheim van God en mens, de menswording van God in Jezus Christus en de herinnering aan de getuigen van Christus. Vanuit die levende herinnering oriënteert de gemeenschap zich op het eeuwige. In reactie hierop werd naar voren gebracht dat het katholieke concept van de liturgie en de betekenis van herdenken en herinneren niet wezenlijk van de orthodoxe visie verschilt.

¹ In 2009 verscheen in het Engels een boekje van Radovan Bigović onder de titel *The Orthodox Church in the 21st Century* bij de Konrad Adenauer Stiftung. Hierin gaat hij uitvoerig in op de relatie van de Kerk tot de staat, de samenleving en de cultuur. Ook geeft hij zijn visie op de oecumenische opdracht.

Missie als uitdaging voor eenheid

De viering van Edinburgh 1910 gaf een impuls aan de oecumenische uitwisseling en reflectie op de missionaire opdracht in onze tijd. Begin juni 2010 vond in Edinburgh een inspirerende ontmoeting plaats waaraan zo'n driehonderd vertegenwoordigers uit zestig landen deelnam. Behalve de grote kerkelijke traditie, orthodox, katholiek, anglicaans, protestant, waren ook de charismatische en pentecostale christenen sterk vertegenwoordigd. De bijeenkomst werd afgesloten met een gezamenlijke oproep² om in een geest van verbondenheid en met hernieuwde kracht getuigenis te geven van Gods missie van liefde in onze wereld. In deze oproep zijn het geloof in de Drie-ene God en het doopsel de banden van eenheid in de veelkleurigheid en verscheidenheid van christelijke kerken en gemeenschappen.

Op de consultatie van de Societas Oecumenica in Belgrado reflecteerden theologen uit verschillende kerkelijke tradities op de relatie tussen missie en eenheid. Er zijn grote verschillen in opvatting. Een nieuwe missionaire beweging leidt niet vanzelf tot een grotere eenheid van christenen of van de kerken. Na de totstandkoming van de *Charta Oecumenica* in 2001 die kerken oproept om ten minste de plannen voor evangelisatie met het elkaar te bespreken en waar mogelijk samen te werken, ontbreekt het nog steeds aan een oecumenisch verstaan van

² Tekst van deze oproep:
<http://www.edinburgh2010.org/en/home.html>.

De Faculteit van Orthodoxe Faculteit te Belgrado, plaats van de conferentie.

missie en evangelisatie. De methodistische emeritus-bisschop Wolfgang Kleber ging in zijn voordracht in op het belang van een gezamenlijk getuigenis van kerken in een post-christelijke samenleving. Tegen de achtergrond van de verschillende modellen van missie in het Nieuwe Testament verwoordde hij het doel van missie in een postchristelijke samenleving als volgt:

“Waar mensen in relatie tot zichzelf, tot anderen en tot de schepping mislukken, omdat ze God als grond en doel van hun leven niet kennen, Hem ontkennen of niet werkelijk ernstig nemen, is het onze opdracht om hen Gods heilzame aanwezigheid in Jezus Christus naderbij te brengen door de verkondiging van het Evangelie, door het goede te doen en in het leven als een gemeenschap. We doen dat in het besef dat we zelf ook steeds weer tekortschieten en leven vanuit de hulp en de steun van Gods genade.”

De orthodoxe bijdragen kwamen van vader dr. Vladimir Feodorov, directeur van het Instituut voor Missiologie en Oecumenica in St. Petersburg en vader dr. Ivan Sauca, directeur van het Oecumenisch Instituut in Bossey. Feodorov onderstreepte in zijn inleiding het belang van de oecumenische samenwerking op het gebied van missie. Sauca ontvouwde vanuit de orthodoxe theologische traditie een op de liturgie geënt missionair model.

Servische gastvrijheid

De organisatie van de hele bijeenkomst in Belgrado was perfect. De Servische gastheren hadden kosten noch moeite gespaard om de deelnemers aan de consultatie van de *Societas Oecumenica* een goed verblijf te geven in hun land. Naast de studiebijeenkomsten vonden er verschillende excursies plaats. Op zondag werd een reis gemaakt naar het prachtig gerenoveerde Novi Sad waar ook ontmoetingen plaatsvonden met vertegenwoordigers van de verschillende kerken in Vojvodina (Noord-Servië). Ook waren er recepties bij zowel de orthodoxe bisschop Irinej van Novi Sad als bij de katholieke aartsbisschop Stanislav Hocevar van Belgrado. Daarmee werd onderstreept hoe belangrijk de kerken in Servië de hernieuwing van de oecumenische contacten vinden.

Geert van Dartel

Geert van Dartel studeerde oecumenische theologie van 1978-1982 aan de Katholieke Theologische Faculteit in Zagreb.

‘Kom in september maar terug om de aardappels te oogsten’

Het orthodoxe Sávva-Krýpetski-klooster bij Pskov

Rond 1455 vestigde de heilige Savva zich als kluizenaar in de bossen 20 km ten noorden van de stad Pskov (Noord-west-Rusland). Hij was waarschijnlijk een Servische of Griekse monnik, die na de verovering van Constantinopel door de Turken was uitgeweken naar de regio van Pskov. Het nabij gelegen meer en dorpje heten Krýpetskoje. Paul Baars bezocht enkele malen intensief het Sávva-Krýpetski-klooster dat uit deze ermitage ontstond en hij vertelt over het leven van de monastieke gemeenschap daar.

In 1993 bezocht ik voor het eerst het Sávva-Krýpetski-klooster. Het was de tweede keer dat de stedenband Nijmegen-Pskov een kerkenpad organiseerde naar Pskov. We konden meedrijven in de laadbak van een zware militaire vrachtwagen. De chauffeur, een vriendelijke man met een baard, bleek de hegoemen (prior) van het klooster te zijn, vader Damaskin. Het was het begin van een blijvend contact.

Grote personen van Sávva-Krýpetski

St. Savva ~ De heilige Savva, wiens het leven met legenden omgeven is, leefde waarschijnlijk eenvoudig. Hij kreeg volgelingen. Zo ontstond langzaam een groot klooster, dat omgeven

Het Sávva-Krýpetski-klooster tijdens de wederopbouw in de na-communistische tijd. (Foto: Archief P. Baars)

werd met een vestingmuur en een rol speelde bij de verdedingen van de regio Pskov, die grenst aan het Balticum, dat toen onder Duitse invloed stond. De tsaar schonk het klooster een omvangrijk grondbezit, maar zou de stichter dit zo bedoeld hebben?

Vader Kornilij ~ De tweede helft van de 19^e eeuw kende een opleving van het monnikendom in Rusland: de bewegingen van de ‘Staretsen’. In het Savvaklooster was zo iemand bijvoorbeeld de heilige Kornili (1841-1903). De deur van zijn cel stond altijd voor iedereen open. Hij werd geestelijk leidsman van vele mensen. Hij bezat bijzondere gaven. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was Pskov door de Duitsers bezet. Vader Alekséj Iónov keerde uit het Balticum terug en deed onderzoek naar Kornili’s leven. Hij interviewde mensen die Kornili gekend hadden. Daaruit blijkt dat hij helderziend was geweest en mensen hun toekomst had voorspeld. Kornili heeft ook de ondergang en de wedergeboorte van het klooster voorspeld. Het graf van Kornili bleef bestaan, zij het zwaar beschadigd. Mensen bleven het bezoeken. Wat er nog over was, werd in 1999 in een plechtige processie naar een kapel van het klooster overgebracht, gewijd aan de nieuwe martelaren (van de 20^e eeuw).

Priestermonnik Sampson ~ Een andere opvallende monnik was de priestermonnik Sampson [Sivers¹] (1898-1979). Hij was afkomstig van een Engelse anglicaanse familie, die in Sint-Petersburg woonde. Hij werd orthodox en in 1918 monnik. Maar dat ging niet lang goed. In 1919 werd hij gearresteerd en voor een vuurpeloton gezet. Maar hij overleefde, zij het met een verlamde arm. Daarna leidde hij een soort zwervend bestaan door de Sovjet-Unie.

Aanvankelijk was hij docent op de Geestelijke Academie in Sint-Petersburg, later was hij soms gearresteerd, soms 'vrij.' Hij werkte dan illegaal of officieel als priester. Op het eind van zijn leven woonde hij in Moskou. Hij was de geestelijk leidman van vele mensen geworden, zowel in de dorpen waar hij had gewerkt als in de stad. Hij voerde een enorme correspondentie en schreef een boek. Na zijn dood hebben zijn 'geestelijke kinderen' hun herinneringen opgeschreven in een indrukwekkend boek, dat in 1999 kon worden uitgegeven.

Enkele herinneringen aan vader Kornili. Opgetekend door vader Aleksej Ionov

'Op een dag – vertelt Anna Aleksejeva – kwam vader Kornilij ons in het dorp opzoeken. Hij had vijf aardappels bij zich. "Kijk eens", zei hij, "zo groot zal jouw gezin worden." En zo gebeurde het ook. Ik kreeg drie dochters. Samen met mijn man is dat vijf! Wat later kwam hij met drie aardappels aanzetten en zei: "Je zult in drie huisjes wonen". We hadden eerst een huis in Broesinkach, vervolgens in het open veld en tot slot kochten we een huis in Bjerezk.'

Een van de zonen van van Olga Nikolina had na een tragisch ongeval zijn spraak verloren. Hij werd in Krypetskoje van zijn kwaal genezen door het gebed van de starets. Ze herinnert zich dat Kornili haar nog tijdens zijn leven drie keer had gezegd: "Olga, wanneer jij ziek wordt, kom dan naar mijn graf, en ik zal je helpen."

In de winter waren de omstandigheden te zwaar en week men uit naar de stad.

Wederopbouw

Het gaat in het begin niet altijd gemakkelijk. Hegoemen Damaskin vertelt mij in die tijd: "Er zijn de eerste jaren ruim 200 mensen gekomen, die monnik wilden worden. Maar de meeste dachten: hier hoeft ik niet te werken, en krijg ik toch te eten! Er zijn er maar 12 gebleven.". En: "Ik kan niemand vertrouwen met geld". Een deel van de groep vertrekt naar andere kloosters. Uiteindelijk ontstaat er toch een stabiele groep.

Rond 2000 komt er geld los voor de restauratie. De hoofdkerken en de klokkentoren worden gerestaureerd: mooi en indrukwekkend, soms wel op de rand van kitsch. Geleidelijk ontstaat daaromheen een soort dorp: een broederhuis voor de monniken met de refter, een huisje voor de bisschop, een huisje voor de hegoemen, een gastenverblijf, barakken voor de arbeiders die er werken. De landbouw

wordt goed georganiseerd. Daar werken ook enkele boerenfamilies, die rond het klooster zijn komen wonen. Enkele religieuze zusters, waaronder de zus van Damaskin, verzorgen het gastenverblijf en de koeienstal. Daarnaast kun je nog aan de slag in de timmerwinkel, de garage, de boomgaard en de bakkerij. Het geheel maakt een rommelige en gezellige indruk. Het is minder luxe dan een aantal andere heropende kloosters in de regio. De grootste ramp die het klooster treft, is de moord op de hegoemen op 15 november 2007. Ik weet niet wat er precies gebeurd is. Ik weet wel dat het platteland in Rusland soms onveilig is. Sommige dorpelingen stelen en drinken alleen maar.

Bezoek aan Nederland

Tijdens mijn bezoek van 2009 gebeurde er iets onverwachts. Drie monniken, vader Alippi, vader Mark en vader Mordári, kwamen bij mij

Verwoesting en heropening

Tijdens de burgeroorlog (1917-1921) na de Russische Revolutie kreeg het klooster last van plunderingen en geweldpleging, soms door communisten, soms door onbekenden. In 1922 werd het omgevormd tot een kolchoze. In 1924 werd het definitief gesloten. Het complex kreeg een 'nuttige' functie. Gevolg was een geleidelijk verval. In de jaren '80 van de voorbije eeuw waren alleen nog de ruïnes van de klokkentoren, de hoofdkerk gewijd aan Johannes de Theoloog, en de kerk van de Ontslaping van de Moeder Gods nog over. Het was een troosteloze plaats. Toch kwamen er nog steeds pelgrims. In 1991 nam hegoemen Damaskin (Sachnjóek) het initiatief om het klooster weer op te bouwen. In 1993, bij mijn eerste bezoek, bestond het klooster uit drie lemen hutjes en een houten keuken. Er woonden vijf monniken. De zus van Damaskin hielp mee en vormde tijdens de gebedsdiensten het koor.

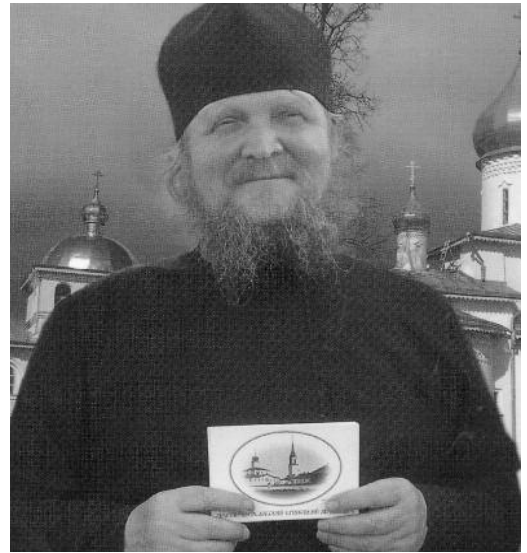
¹ Volgens de transliteratie vanuit het Russisch; Engelse schrijfwijze: Sievers. Hij was 'monnik van het grote schima' en is bekend onder de naam Sampson de Belijder (red.).

met het plan om een reis naar Nederland te maken. Ze wilden kennismaken met orthodox kerkelijk leven en ‘algemeen christelijke heiligdommen’ bezoeken (lees: katholieken en protestanten). Ik heb toen visa geregeld, maar ook een zeer officiële brief geschreven aan metropoliet Jevzjevi van Pskov en Velikije Loeki om hem om zijn zegen te vragen voor deze onderneming. De helft van de brief bestond uit de aanspreektitels van de metropoliet. Hij gaf zijn zegen, maar veranderde het plan. Eén monnik kon komen, wanneer hij de reis combineerde met een bezoek aan de heilige berg Athos. Zo kreeg ik in oktober kort vader Mordarij op visite. Hij bezocht de orthodoxe kloosters bij Sint-Hubert en Asten, de orthodoxe parochie in Deventer en de Byzantijnse kapel te Nijmegen.

Aanpoten

In mei 2010 logeerde ik voor het eerst enkele dagen in het klooster. Mijn vrienden brachten mij er met de auto naar toe. Ik had aanvankelijk wel even angst, zo ver van de bewoonde wereld. Vader Mordarij wilde dat ik in het koor zou meezingen, waarvan hij koorleider is. Maar de nieuwe hegoemen vader Savva, wilde dat ik zou meehelpen met aardappels poten! Dan geldt de gehoorzaamheid. Dus ben ik aardappels gaan poten. Er was een korte ochtenddienst om zes uur, waarin we de relieken van de twee belangrijkste heiligen van het klooster vereerden. Na het ontbijt gingen we op pad. Met vijf monniken, drie gasten en vijf arbeiders kwam ik op een heel groot veld terecht. We hebben wel lang, maar niet echt heel hard gewerkt. Er was tijd voor allerlei gesprekjes. Het bleek een goede manier om mensen te leren kennen. Soms zongen we een gebed, ‘Bogoroditse Djevo radoejsja’ ofwel ‘Verheug U Maagd, die God gebaard hebt’, een qua inhoud sterk op het Weesgegroet gelijkend gebed. Net voor het avondeten waren we steeds pas weer terug. De meeste vieringen heb ik daardoor gemist. Na het eten was er een kort gebed, douchen, even wat lezen en dan naar bed.

De laatste dag was anders. Het was het feest van de heilige Georgios. 's Ochtends was er een lange viering: metten, uiteindelijk uitlopend op de Goddelijke Liturgie. Na het middagmaal heb ik het klooster goed kunnen bekijken, met enkele mensen kennis gemaakt en boeken gekocht. Het was geen enkel probleem om terug te keren naar de stad. Veel dagjesmensen en pelgrims bezoeken het klooster. Er komen bussen soms zelfs vanuit Wit-Rusland en

† Hegoemen Damaskin († 2007). (Foto: Archief P. Baars)

Moldavië. Bij mijn vertrek kreeg ik enkele cadeautjes mee. “Kom in september maar terug om de aardappels te óógsten”, werd er gegraapt. Dat is dus niet gelukt. Maar ik zal zeker terugkomen.

Verskil in tradities

In het verleden heb ik het benedictijnse kloosterleven goed leren kennen. Ik herkende dus in het orthodoxe Sávva-Krypetski-klooster veel dingen én zag er ook de verschillen. Maar voor mij is het onbevredigend schematisch te spreken over de verschillen tussen ‘Oost’ en ‘West’, al is het alleen al omdat in beide tradities zelf ook vele varianten bestaan. Sta mij toe dat ik toch twee verschillen aanstip. In het ‘Oosten’ is men vaak flexibeler. Je merkt dat aan de opbouw van het klooster, die lijkt op die van een dorp. Je merkt het ook aan de dagorde. Wanneer het nodig is, past men die aan, bijvoorbeeld om aardappels te kunnen poten. In het Westen argumenteren en studeren we meer. Ik ben op dat punt ook een westerling. In orthodoxe kloosters is meer spontane devotie. Een evenwicht tussen deze twee sferen zou ideaal zijn. Zonder devotie gaat het geloof dood, wordt het kil en onlichamelijk. Zonder studie kan de devotie ontaarden in obscurantisme. Ik trof in het klooster wel een ‘geestelijke bibliotheek’ aan, maar had niet de indruk dat die druk werd bezocht. Om met een uitspraak van hegoemen Damaskin te eindigen: “Aan boeken lezen komen wij meestal niet toe. Belangrijker is dat het gebed leeft in ons hart”.

BLOEDIGE AANSLAG

IN BAGDAD

Zondag 31 oktober jl. zijn in een kerk in Bagdad tientallen kerkgangers door moslimextremisten vermoord. Naar aanleiding van deze afschuwelijke daad betreurt mgr. Basile Georges Casmoussa, de Syrisch-katholieke aartsbisschop van Mosoel, de passiviteit van de politieke autoriteiten. "Als hooggeplaatste regeringsinstanties op de hoogte waren van op til zijnde aanslagen, waarom namen zij dan geen voorzorgsmaatregelen", verklaarde mgr. Casmoussa maandag 1 november jl. in een interview met Radio Vaticaan. Mgr. Casmoussa zei ook dat het bloedbad in Bagdad zware gevolgen zal hebben voor de christenen in Irak. "Het is een catastrofe op menselijk en religieus vlak", aldus de aartsbisschop, die er verder op wees dat deze dramatische gebeurtenis tot paniek bij de christenen leidt. "Mooie woorden en toespraken lossen niets op. De verklaring van de minister van Defensie was bijzonder zwak. De regering wil koste wat kost tonen dat ze de situatie meester is. We zullen de komende dagen weer overstelpt worden met mooie verklaringen. De christelijke kerken en gemeenschappen moeten echter wettelijk beschermd worden. De christenen moeten dezelfde rechten krijgen als de andere burgers. Er is nood aan een nationale regering die vrede bewerkstelligt en stabiliteit waarborgt en de VN moet haar verantwoordelijkheid nemen", aldus mgr. Casmoussa. Van de 23 miljoen Irakezen zijn 1,5 miljoen christen. De overgrote meerderheid is moslim.

Op zondag 7 november hield de Syrisch-katholieke parochie van Sint-Johannes de Apostel in de

Aan de zijkant van de Sint-Jozefkathedraal waar de uitvaart plaatsvond, staan tegen een klein altaartje de foto's van de twee vermoorde Syrisch-katholieke priesters op een verhoog dat is gedrapeerd met de Irakese vlag. Op haar afhangende witte middenbaan prominent zichtbaar 'Allahu akbar' (God is zeer groot), de islamitische leuze die door Saddam Hussein ooit werd toegevoegd aan de nationale driekleur. Enigszins te vergelijken met het kruis op de vlaggen van Zwitserland en Zweden. Na de val van Saddam behield de regering van het nieuwe Irak deze woorden op de vlag. Links en rechts oriëntaalse priestergewaden als symbool voor het ambt van de gestorvenen. (Foto: Caritas Irak).

rooms-katholieke kerk van Woudenberg – een van de kerkgebouwen in Nederland waar deze grotendeels uit Irakese katholieken bestaande geloofsgemeenschap samenkomt – een gedachtenisviering voor de slachtoffers, waarbij ook de ambassadeur van Irak in Nederland aanwezig was. (Bron: o.a. RKnieuws.net)

SERVISCHE PATRIARCH

IN KOSOVO GEÏNSTALLEERD

Duizenden Serviërs hebben op 3 oktober jl. in Kosovo de installatie van de tachtigjarige patriarch Irinej als hoofd van de Servisch-orthodoxe Kerk bijgewoond. De plechtigheid had plaats in de middeleeuwse zetel van de patriarch in de stad Peć in het westen van Kosovo. Irinej werd begin dit jaar tot opvolger van patriarch Pavle gekozen, die in november 2009 op vijftienjarige

jarige leeftijd was overleden. Onder de deelnemers aan de plechtigheid was de Servische president Boris Tadić. Ook vertegenwoordigers van andere orthodoxe kerken, de Rooms-katholieke Kerk, de Servische moslims en de EU-missie in Kosovo waren aanwezig. De Albanese meerderheid in Kosovo was niet vertegenwoordigd. Bij de Servisch-orthodoxe Kerk is ongeveer tweederde van de ruim zeven miljoen Serviërs aangesloten. Veel Serviërs zien Kosovo en de orthodoxe kloosters daar als bakermat van de Orthodoxie; oude kerken en kloosters domineren er op veel plaatsen het landschap. De regering van Kosovo, die steunt op de Albanese meerderheid in het gebied, heeft de komst van Servische politici proberen tegen te houden, maar ging uiteindelijk overstag. Rond de ceremonie, die

begon met het vieren van de Goddelijke Liturgie, waren strenge veiligheidsmaatregelen van kracht. Italiaanse militairen van de NAVO-vredesmacht voor Kosovo (KFOR) bewaakten het complex uit de

twaaftde eeuw en de politie controleerde iedereen op de toegangswegen. De regering van Kosovo, die door de Albanese meerderheid wordt gedomineerd, verklaarde het gebied in februari 2008 onafhanke-

lijk van Servië, maar de meeste Serviërs zien het gebied nog altijd als onderdeel van hun land. (Bron: ANP)

BISSCHOPPENSYNODE MIDDEN-OOSTEN AFGESLOTEN

Paus Benedictus XVI heeft op 24 oktober jl. tijdens een pontificale hoogmis in de Vaticaanse Sint-Pietersbasiliek de Bijzondere Assemblee van de Bisschoppen-synode over het Midden-Oosten afgesloten. In zijn homilie riep de paus alle betrokkenen in het Midden-Oosten op zich te blijven inzetten voor duurzame vrede en godsdienstvrijheid. Aan de assemblee die twee weken heeft geduurd, namen 170 bisschoppen deel. Zij spraken met elkaar over diverse problemen, zoals de gestage uittocht van christenen uit het Midden-Oosten en de bevordering van een vreedzaam samenleven van de christelijke gemeenschappen met de islamitische meerderheden. Daags voor de afsluiting publiceerden de synodevaders een slotverklaring over hun beraadslagingen. Daarin doen zij een aantal voorstellen over onder meer de versterking van de christelijke aanwezigheid in

Vanaf het plein rond een Koptisch-orthodoxe kerk, iets ten zuiden van de Egyptische hoofdstad Caïro, kijkt men uit over de weidse Nijl en zijn aan de overkant gelegen westoever. Deze plek is één van de vele locaties in het land waarvan de legendarische traditie zegt dat H. Familie [Jezus, Maria, Jozef] er gedurende hun vlucht naar Egypte voor koning Herodes (Mt 2) een tijdelijk verblijf vonden.

het Midden-Oosten. Deze voorstellen zijn aan de paus voorgelegd. Die zal op basis daarvan een zogeheten postsynodale apostolische exhortatie schrijven. Belangrijk punt in de verklaring van de synodevaders betreft het Israëliisch-Palestijns conflict. De bisschoppen roepen de internationale gemeenschap op "de noodzakelijke juridische stappen te nemen om een einde te maken aan de [Israëliische] bezetting van de verschillende Arabische gebieden". De synodevaders willen dat er een Palestijnse staat komt. "Het Palestijnse volk zal dan een onafhankelijk en soeverein thuisland hebben, waarin zij met waardigheid en veiligheid kunnen leven", aldus de synodevaders. "De staat Israël zal dan kunnen genieten van vrede en veiligheid binnen de internationaal erkende grenzen." (Bron: RKNieuws.net)

Heilige Familie-pelgrimage naar Egypte, 21 januari – 4 februari, 2011

Deelnemers krijgen een gedegen inzicht in Egypte's belangrijkste Orthodoxe traditie en de plaats van christenen in een moslimland. Ze bezoeken afgelegen oude christelijke centra en participeren in een groot jaarlijks H. Familie-feest in Zuid-Egypte. Verblijf is veelal in lokale kerkelijke gastenverblijven waardoor de kosten laag kunnen worden gehouden. O.l.v. pater Johan Miltenburg MAfr, pastor Paul Brenninkmeijer en drs. Cornelis Hulsmann, specialist Egyptische christenen en co-auteur van een boek over de Heilige Familie traditie (Amerikaanse Universiteit, Caïro). Prijs: €1.598 incl. vlieggasten en full board. Toeslag voor eenpersoonskamer €268.

Voor meer informatie:

<http://www.holyfamilyegypt.com/coptictours.htm>

Katholieke Oosterse Liturgievieringen dec 2010 - jan 2011

Amsterdam

Ocohofje, Nieuwe
Keizersgracht 94

Delft

Oude Delft 18

's-Gravenhage

Huize Maria Ecclesiae,
Eisenhowerlaan 120

Eindhoven

Eikenburg, Aalsterweg 289

Haarlem

Janstraat 41

's-Hertogenbosch

Catharinakerk,
Kruisbroederhof 4

Maastricht

Kapel Zorgcentrum Amby
Achter de Hoven 25, 6225 EK

Nijmegen (BG)

Dobbelmanweg 3,
tel. 024-3233503

Nijmegen (NBK)

Titus Brandsma-gedachteniskerk
(Jozefkerk), Keizer Karelplein

Rotterdam

Eendrachtshof, Eendrachtstraat 95, 3012 XH

Tilburg

Kapel verzorgingscentrum
St. Jozefzorg,
Kruisvaarderstraat 32

Utrecht (BG)

Kapel Zorgcentrum West,
ingang Kanaalstraat 197

Amsterdam: (Byzantijnse Gemeenschap)

Zondag 12 december, 10 u:
Goddelijke Liturgie.

Zaterdag 25 december, 10 u:
Goddelijke Liturgie.

Alle diensten van de Byzantijnse
Gemeenschappen (BG) in het land
zijn onder voorbehoud. Voor verde-
re informatie: www.pokrof.nl of

het desbetreffende secretariaat.

■ Delft: (BG)

Zondag 12 december, 10 u:
Goddelijke Liturgie.
Zondag 9 januari, 10 u:
Goddelijke Liturgie.

■ Eindhoven: (BG)

Zondag 5 december, 11.30 u:
Goddelijke Liturgie.
Zondag 26 december, Tweede
Kerstdag, Synaxis van de
H. Moeder Gods, 11.30 u:
Goddelijke Liturgie.

■ 's-Gravenhage: (BG)

Zaterdag 18 december, 10 u:
Goddelijke Liturgie.
Vrijdag 24 december,
Kerstavond, 19 u: Completen,
Metten, Laudan en Goddelijke
Liturgie.
Zaterdag 1 januari, 11 u:
Goddelijke Liturgie van
H. Basilius.
Donderdag 6 januari, 10 u:
Viering Theofanie (Doopt des
Heren), Liturgie met Grote
Waterwijding.
Zaterdag 15 januari, 10 u:
Goddelijke Liturgie.
Zaterdag 22 januari, 19 u:
Vespers.
Zondag 23 januari, 10 u:
Goddelijke Liturgie.

■ Haarlem: (BG)

Zaterdag 8 januari, 19.30 u:
Goddelijke Liturgie.

■ 's-Hertogenbosch: (Johannes van Damascusgemeenschap)

Iedere zondag 10.15 uur:
Goddelijke Liturgie; soms bij afwe-
zigheid van een priester Metten
i.p.v. Goddelijke Liturgie.
Bijzondere diensten:
Zondag 5 december,
28^e Zondag na Pinksteren,
10.15 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 12 december,
29^e Zondag na Pinksteren,
Zondag van de Voorouders des
Heren. Het patroonsfeest van
Johannes van Damascus wordt
gevierd, 10.15 u: Goddelijke
Liturgie m.m.v. het Utrechts
Byzantijns Koor. Voorafgaand
aan liturgie iconenwijding. Na
de liturgie gezellig samenzijn
vanwege het feest.
NB 's Middags 14.30 u:
Jubileumconcert van zestigjarig
UBK. Entree: € 15. Informatie
mev. W.E.M. Timmermans,
tel. 06-53622939.
Zondag 19 december, Zondag
voor de Geboorte des Heren,
Zondag van de heiligen van het
Oude Verbond, 10.15 u:

Goddelijke Liturgie.

Zaterdag 25 december,

Geboorte des Heren
(Kerstmis), Eerste Kerstdag
's ochtends 10.15 u: Lofzangen
van de Metten, gevolgd door de
plechtige Liturgie van Kerstmis.
Na de Liturgie een feestelijke
kop chocola of koffie met kerst-
gebak. Wie wat lekkers mee wil
brengen is van harte uitgenodigd
dit te doen.
Zondag 26 december, Tweede
Kerstdag, Synaxis van de
Moeder Gods: *géén Liturgie!*
Zaterdag 1 januari,

Nieuwjaarsdag: *géén Liturgie!*
Zondag 2 januari, Zondag na
Kerstmis, Gedachtenis van
Jozef, Jacobus de Broeder des
Heren en David, 10.15 u:
Goddelijke Liturgie. Op het
einde wordt de Basiliuskoek
gezegend ter gedachtenis van de
kerkvader Basilius de Grote,
wiens feest op 1 januari valt.
Zondag 9 januari, viering van
de Verschijning des Heren
(Doopt van Jezus in de
Jordaan), 10.15 u: Goddelijke
Liturgie, gevolgd door de Grote
Waterwijding.
Zondag 16 januari, 34^e Zondag
na Pinksteren, 10.15 u:
Goddelijke Liturgie, met bijzon-
dere aandacht voor de Week van
het Gebed voor de Eenheid van de
Christenen.

Zondag 23 januari, 35^e Zondag
na Pinksteren, 10.15 u:
Goddelijke Liturgie.
Zondag 30 januari,
Zacheïszondag, 10.15 u:
Goddelijke Liturgie.
Voor informatie over de diensten:
www.byzantijnsekapel.nl en
mev. Wem Timmermans
(tel. 06-5362293) of mev. Myrman
Corsten (tel. 073-6148508).

■ Maastricht: (BG)

Zaterdag 19 december, Zondag
van de Heiligen van het Oude
Verbond, 10 u: Goddelijke
Liturgie.
Zondag 16 januari, 10 u:
Goddelijke Liturgie.

■ Nijmegen: (BG)

Zaterdag 22 januari, 19 u:
Goddelijke Liturgie.

■ Nijmegen: (Nijmeegs Byzantijns Koor)

Zaterdag 11 december, Viering
van de 29^e Zondag na
Pinksteren - Voorouders van de
Heer, 19 u: Goddelijke Liturgie.
Zaterdag 18 december, 19 u:
Vespers voor Kerstmis.
Zaterdag 8 januari, Viering van

de Zondag na de Verschijning
des Heren, 19 u: Goddelijke
Liturgie.

Voor informatie over Nijmeegs
Byzantijns Koor:
j.vanderpost@planet.nl; op
Internet: www.hetnbk.nl

■ Rotterdam: (BG)

Zondag 5 december, 10 u:
Goddelijke Liturgie.
Zondag 2 januari, 10.15 u:
Goddelijke Liturgie.

■ Roosendaal: (BG)

Zondag 30 januari, 14 u:
Goddelijke Liturgie, in O. L.
Vrouweparochie, Kade 23.

■ Teteringen: (Utrechts Byzantijns Koor)

Zondag 23 januari, 10.30 u:
Goddelijke Liturgie in kerk
H. Willibrord, Kerkstraat 1,
4847 RM
Voor informatie:
www.utrechtsbyzantijnskoor.nl

■ Tilburg: (Tilburgs Byzantijns Koor)

Zondag 9 januari, 10 u:
Goddelijke Liturgie.
In principe iedere 2^e zondag van de
maand (behalve gedurende de
zomervakantie; ook niet in dec
2010), 10 u: Goddelijke Liturgie.
Voor actuele informatie zie:
www.tilburgsbyzantijnskoor.nl

■ Utrecht: (BG)

Zondag 19 december, Zondag
voor Kerstmis, Zondag van de
Heiligen van het Oude Verbond,
10.30 u: Goddelijke Liturgie.
Zaterdag 26 december, Tweede
Kerstdag, Synaxis van de H.
Moeder Gods, 10 u: Goddelijke
Liturgie in Sint-Antoniuskerk,
Kanaalstraat 200.
Donderdag 6 januari, 10.30 u:
Viering Theofanie (Doopt des
Heren), Liturgie met Grote
Waterwijding.
Zondag 16 januari, 10.30 u:
Goddelijke Liturgie.

De illustraties op de omslag:

Voorzijde: Sint-Nikolaas (6 dec).
Griekse icoon van ± 1800 n.C.
Inscriptie: Ho Hágios Nikólaos
(= de heilige Nikolaas)
Achterzijde: De heilige Alypius,
(26 nov) een Byzantijnse stiliot
(‘pilaarheilige’) uit Paflagonië
(thans Noord-Turkse Zwarte
Zee kust), 6^e-7^e eeuw. Icoon van
(School van) Emmanuël Tzanes,
Griekenland (Ionische eilanden)
of Venetië,
17^e eeuw. (Foto's: The Temple
Gallery, Londen GB)

Pokrof

is een uitgave van:
katholieke vereniging voor
oecumene athanasius
en willibrord

